

VRANČIĆEV ZBORNIK

***Faust Vrančić i njegovo doba.* Zbornik radova s Međunarodnoga znanstvenoga skupa održanoga u povodu 400. obljetnice objavljivanja *Novih strojeva* Fausta Vrančića, Vodice – Šibenik, 22. – 23. rujna 2015.**

**Ur. Marijana Borić, Zrinka Blažević i Bojan Marotti. Prvić Luka:
Memorijalni centar “Faust Vrančić”, 2018.**

Ime Fausta Vrančića danas se pojavljuje u različitim kontekstima: po njemu su nazvane škole, jedna nagrada, jedna izdavačka kuća; motiv padobranca – *homo volans* – pojavljuje se na različitim predmetima, od torbi i podmetača za čaše do kravata i zidnih dekora. Nije to nimalo neobično jer je Vrančić doista iznimno zahvalna figura za “brendiranje”. Njegovi su život i djelovanje toliko zanimljivi sami po sebi te je pred njim teško ostati ravnodušan i nezainteresiran.

Suvremena je hrvatska kultura oblikovala sliku Vrančića kao velikoga intelektualca, inovatora, vizionara, čovjeka koji gleda u budućnost. Premda ta slika nije netočna, ona je ipak donekle pojednostavljena te je važno da iza nje stoje istančaniji i slojevitiji uvidi u život i djelo čuvenoga šibenskog polihistora, utemeljeni na ozbiljnome proučavanju građe i na njezinoj interpretaciji i kontekstualizaciji. Radovi u svježe objavljenu zborniku *Faust Vrančić i njegovo doba* važan su prilog upravo takvu, dubinskom kopu po tkivu ranonovovjekovne kulture.

Zbornik je nastao kao rezultat znanstvenoga skupa organizirana povodom obilježavanja 400. obljetnice tiskanja djela *Machinae novae*, koji se održao u Vodicama i Šibeniku 2015. godine. Sadrži 12 radova, grupiranih u nekoliko tematskih cjelina, zadanih područjima Vrančićeva djelovanja. Prva tri rada posvećena su priručniku *Machinae novae*, a autori su im Marijana Borić, Danko Zelić i, u koautorstvu, Hrvoje Stančić i Ivan Reljić. Dva rada – Sanje Vulić i Bojana Marottija – bave se rječnikom *Dictionarium quinque nobilissimarum Europae linguarum*. Zrinka Blažević piše o polemičkoj poslanici *De Slovvinis seu Sarmatis*, koja je tiskana uz *Život nekoliko izabranih divić 1606*. Tri su rada zabavljena Vrančićevim filozofskim spisima: o djelu *Logica nova* (objavljenu dvaput, 1608. i 1616.) pisali su zajednički rad Luka Boršić i Ivana Skuhala Karasman; o sličnostima i razlikama Plotinove i Vrančićeve kritike Aristotelove teorije kategorija na temelju istoga djela Mate Buntić, a o spisu *Ethica Christiana* (tiskanom 1610.; 2. izdanje s *Logikom* 1616.) Ivica Musić i Mate Penava. Zatim slijede dva rada usmjerena na kontekst: Jadranka Neralić je, prema vizitacijsko-me izvještaju Agostina Valiera 1579. godine, rekonstruirala neke epizode iz šibenske svakodnevice, a David di Paoli Paulovich uputio je na liturgijsku glazbenu tradiciju

akvilejskoga pjevanja u Dalmaciji. Zadnji rad u zborniku, koji supotpisuju Dubravka Kolić i Danko Zelić, uz kraći uvid u povijest arhivske građe donosi popis spisa iz fonda Draganić-Vrančić u Državnome arhivu u Zadru, u kojemu je sačuvano i nešto dokumenata vezanih uz Fausta Vrančića.

Podrobniji prikaz svakoga pojedinog rada iziskivao bi mnogo prostora pa se u ovoj kontekstu čini prikladnijim izdvojiti samo neke nove uvide koje zbornik donosi, a koji oblikuju slojevitiju sliku Vrančićeva djelovanja te bi istodobno mogli biti zanimljivi i široj čitateljskoj publici, odnosno zainteresiranoj javnosti. Jasno je da su te novosti plod individualnoga i mukotrpnoga istraživačkog rada svakoga od autora u zborniku, što će u ovakvu prikazu ostati nedovoljno istaknuto. Na početku bih naglasila da se u nekoliko radova inzistira na novome pogledu na djelo *Machinae novae*. Usprkos uvriježenoj predodžbi Vrančića kao intelektualca i vizionara koji svoje inovativne zamisli iskazuje crtežom na papiru, nekoliko dokumenata, kao i popratne interpretacije, pokazuju da se on nije toliko bavio teorijskim spekulacijama koliko su ga vodili pragmatični razlozi, odnosno potreba da se različite naprave učine što efikasnijima. U nekoliko je dakle radova istaknuto da je, uz intelektualni nerv za traženje inovativnih rješenja, poticaj dolazio i iz potrebe da se čovjeku fizički olakša posao. No jednako tako čini se da Vrančiću nije bio nevažan ni financijski probitak koji je iz tehničkoga usavršavanja i povećanja učinkovitosti rada strojeva mogao proizaći. U tome smislu knjiga *Machinae novae* pokazuje se ne samo zbirom vizionarskih crteža nego priručnikom koji ima praktičnu, uporabnu vrijednost.

U vezi s praktičnom i pragmatičnom stranom Vrančićevih inovacija zanimljivi su i dokumenti i interpretacije koji govore o funkcioniranju pravne legislative glede patenata. Patenti su naime dijete ranoga novovjekovlja, a očito su postali uvriježenima upravo u drugoj polovici 16. stoljeća, i to zahvaljujući povećanu broju inovacija. Pravna je regulacija dakle išla ukorak s promjenama na području *građevine* i *strojarstva*, kako bismo danas rekli; ni ovdje ne treba zanemariti potrebu da se, uz intelektualno vlasništvo, zaštite i financijski interesi. Takvim spoznajama o Vrančićevim izumima lik zanesena znanstvenika donekle se demistificira, što možda ide na štetu brenda, ali svakako na korist znanosti.

Kao svojevrsni kuriozum zgodno je spomenuti jedan dokument iz vremena Vrančićeva službovanja kod Rudolfa II. Riječ je o ugovoru o iznajmljivanju stada od 100 krava. Taj dokument u zborniku nije analiziran te ne znamo njegov sadržaj, no svakako daje naslutiti neobičnu dimenziju Šibenčaninova poduzetničkog duha.

Na talijanskome, u autografu, ostale su Vrančićeve *Upute za lijevanje i iskušavanje topova*, dakle još jedan posve praktičan spis, koji očito opet ima praktičnu dimenziju: on je u vezi s gorućim političkim i društvenim pitanjima. Topništvo je Vrančiću naime

bilo zanimljivo zbog aktualnih ratova protiv Osmanlija, koji se vode i u neposrednoj blizini njegova zavičaja, a njegove zrele godine obilježene su Dugim ratom (1593.–1606.). Iz dokumenata je, nadalje, vidljivo i kako je Vrančić bio zaokupljen sudbinom kršćana pod osmanskom vlašću. Protuosmanska ideja provlači se i Vrančićevom latinskom polemičkom poslanicom u kojoj se, kao jedan od kasnohumanističkih protonacionalnih ideologema, oblikuje specifična, dalmatinska inačica sarmatizma. Njezin je nastanak teško objašnjiv ako se ne poveže s poslijetridentskim reformama, što na tragu svojih dosadašnjih istraživanja podrobno analizira Z. Blažević, ističući Šibenčanina i kao važnoga osporavatelja svetojeronimske legende, u čemu će imati svoje nastavljače, ali će se u hrvatskoj kulturnoj povijesti dugo zadržati i oni koji su zastupali suprotnu opciju. Donekle je neobično što je taj latinski traktat, koji promovira domaću varijantu sarmatizma, objavljen u Vrančićevoj knjizi *Život nekoliko izabranih divic*, dakle u zborniku hagiografija namijenjenih šibenskim redovnicama, ujedno i njegovu jediname tiskanom djelu na hrvatskome. No poslijetridentsko vrijeme očito je pod kapom iste ideje lako spojilo učenu raspravu na latinskome i pučko pobožno štivo na vernakularu.

Podosta proučavan Vrančićev rječnik, koji u nacionalnoj filologiji zaslužno ima istaknuto mjesto te je bio i čestim predmetom znanstvenih analiza; ovdje je njegov hrvatski stupac dobio još dva nova čitanja. U prvomu se upućuje na tvorbeno motivirane riječi, a u drugome na nadslovke, jer se domaća jezikoslovna struka višekratno pitala o njihovoj naravi. Ovom prigodom dobili smo pažljivo izvedene argumente u prilog tezi o proizvoljnoj uporabi nadslovaka u rječniku.

Vratimo se još nakratko na praktičnost, ali u didaktične svrhe. U jednome se radu naime pokazuje kako se s pomoću 3D printera mogu približiti Vrančićevi izumi; znamo li da zorno učenje ima veći učinak nego reproduciranje iz knjiga, u ovome trenutku kada je aktualna i tema kurikula i strukovnih škola, važno je iskoristiti dosege novih tehnologija (kao što ih je uostalom korisno rabio i sam Vrančić).

Iznimno je vrijedan i podatak koji donosi ovaj zbornik činjenica da je prvi dokument koji svjedoči o Vrančiću kao poduzetniku 26 godina stariji od najstarijega dosad poznatog vrela, što baca novo svjetlo na *curriculum vitae*, pa i na knjigu *Machinae novae*.

Intenzivnije zanimanje za Vrančićevo djelo javilo se 90-ih godina prošloga stoljeća, a osjetno je pojačano dvijetisućitih; osim znanstvenih radova, objavljena su u tome razdoblju i neka Vrančićeva djela, što kao pretisci, što u modernim izdanjima; tiskano je i ponešto iz korespondencije obitelji Vrančić, odnosno iz pisama Antuna, Mihovila i Fausta Vrančića; objavljena je Faustova oporuka, a osim *Novih strojeva* dobili smo i prijevod Vrančićevih široj publici posve nepoznatih filozofskih djela. Zahvaljujući

novim izdanjima djela s jedne strane, a brojnim temeljnim istraživanjima i interpretacijama s druge strane, danas o tome kasnohumanističkom polihistoru znamo mnogo više nego prije tridesetak godina. Ovaj najnoviji zbornik ta znanja u mnogim svojim segmentima uvelike upotpunjuje.

Uz neosporne znanstvene kvalitete, nije nevažno spomenuti da zbornik iskače od standardne takovrsne produkcije izrazitom vizualnom privlačnošću i dopadljivošću. Na uzornosti u priređivanju svakako valja od srca čestitati urednicima – Marijani Borić, Zrinki Blažević i Bojanu Marottiju – kao i izdavaču – Memorijalnom centru “Faust Vrančić”. Knjiga će zasigurno naći brojne čitatelje: ona je naime namijenjena stručnjacima različitih profila, no jednako tako neke radove sasvim sigurno može čitati i nestručna, no radoznala publika, ona koja je jednostavno fascinirana prvim hrvatskim izumiteljem.

Lahorka Plejić Poje